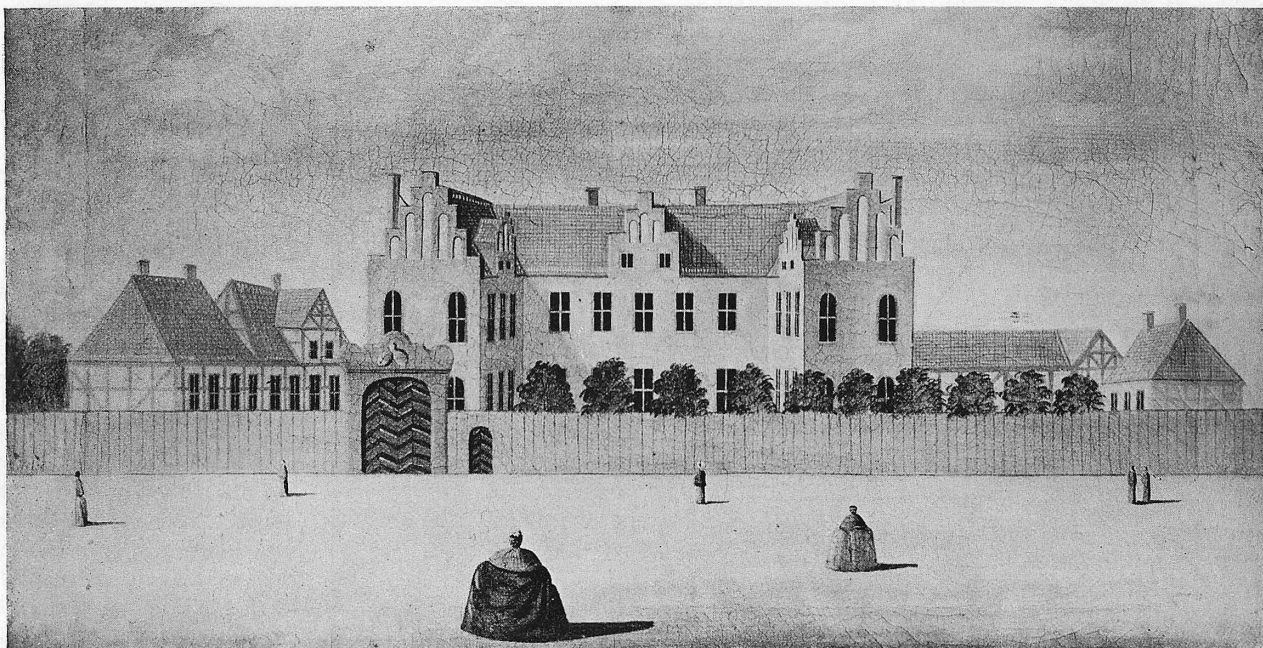




Roskilde adelige Jomfrukloster

1699—1949

Bag den røde Mur paa Algade ligger der en Verden for sig, den hører med til Roskilde, og den gør det ikke; rent kommunalt ligger Det adelige Jomfrukloster under Himmelev Kommune.

Det store Kompleks i sin vide Ramme af Haver og Parker hører heller ikke i det Ydre en Købstad til, mest af alt virker det som en Herregaard, løftet ud af det sjællandske Landskab og plantet inde i Byen. Da der for faa Aar siden var Avlsgaard, stod Billedet endnu tydeligere; men der er nok endda: en særlig Godsforvalter-Bolig, en Stump Herregaards-Allé, en Flok af mindre Økonomi-Bygninger og saa — midt i Smørhullet — det store, gedigne Herskabshus, hvis skønne, dybrøde Munkestensmure ligger dér saa smukt i Sensommer-Solens dæmpede Lys, indrammet af Havens rige Blomsterflor.

Faa Skridt ned ad Lindealléen til Det adelige Jomfrukloster bringer En fra Algades temmelig hasarderede Færdsel til en Verden af Ro og Ligevægt, hvor svundne Tider og Respekt for Tradition taler



Margrethe Ulfeld.



Berte Skeel.

deres sært besnærende Sprog.

Stedets Historie begynder allerede i 1200-Tallet med et Nonnekloster af Sortebrødre- eller Dominikaner-Ordenen. Det nedlægges ved Reformationen sammen med saa godt som alle Landets andre Klostre. Bygningerne nedrives, og Stenene sælges bl. a. til Selsø og Aastrup.

Men en Del maa der være blevet tilbage, thi ca. 1550 bygges der paa Grunden en lille Herregaard, Sortebrødregaard, af tidligere benyttede Materialer. Huset staar der endnu som Jomfruklosterets gamle Hovedbygning. Vi vil først standse ved Gaardens Historie paa det Tidspunkt — for 250 Aar siden, da

Tvende danske Hertes Enker
Margret Ulfeld, Berte Skeel,
Danske Møers Nød betænker
Tager deri hielpsom Deel.

Roskilde Jomfrukloster stiftes,
Sorte Brødre var det før,
Nu med hvide Søstre skiftes
Og indrettes som sig bør.

saadan som det staar at læse indhugget i en Stenplade over Kaminen i Klosterets Riddersal.

De to Stifterinder var Enker efter to berømmelige



Luff fotografi af Klosteret. 1948. Til venstre den nye Hovedbygning.

Krigsmænd, nemlig Margrethe Ulfeld, Søhelten Generaladmiral Niels Juels Efterleverske, og Berte Skeel, Enke efter Generalløjtnant Niels Rosenkrantz, bl. a. kendt fra Forsvaret af København under Svenskekrigen; han faldt for Helsingborg i Den skånske Krig.

Det gamle Vers fører ikke tom Tale. Mens Nonneklostrene tidligere havde taget sig af Adelsens ugifte Døtre, maatte efter Reformationen de arme Piger, der havde trukket Nitter i Ægteskabets lunefulde Lotteri, æde Naadsens Brød derhjemme paa Gaardene, og det var langt fra morsomt. Det var derfor et virkeligt Savn, de to varmhjertede Stifterinder afbødede ved deres Stiftelse, som iøvrigt var noget helt nyt og ukendt. Roskilde adelige Jomfrukloster er som protestantisk Kloster det første i sin Art her i Landet, og dets Statutter er senere blevet taget som Forbillede for andre Stiftelser.

Statutterne fik kongelig Stadfæstelse 18. April 1699; denne Dag regnes for Klosterets Stiftelsesdag og er i nogle Aar blevet højtideligholdt med en Festmiddag i Riddersalen.

Kort efter at Sortebrødregaard var overtaget af de to Stifterinder, blev Bygningerne i det Indre omformet til sit nye Formaal. Trappen i Hovedbygningen, Festsalen, den saakaldte Riddersal, samt Kirkesalen kan efter al Sandsynlighed føres tilbage til Klosterets første Tid.

Riddersalen, der optager den ene Halvdel af Hovedfløjens første Sal, er et helt pompøst Rum, prægtigt belyst ved Vinduer til tre Sider. Naar der, i de faa Aar Stiftelsesfester holdtes, var dækket med snehvidt Damask og blinkende Sølv og oplyst med Hundreder af levende Lys, var det et virkeligt festligt Syn.

Over Panelerne dækkes Væggene med Gyl-denlæders Tapeter, tæt behængte med Malerier. I Loftets 60 Felter fortælles i Billeder, lidt barokt, den bibelske Historie. Den søndre Endevæg beherskes af to mere end legems-

store Portrætter af Christian V og Charlotte Amalie i usædvanligt storslaaede, udskaarne og forgylde Rammer.

Under de kongelige Billeder staar der to Laagkister, smykket med Ejerindernes fædrene og mødrene Vaabenskjolde — og der er i Salen endnu en tredje Kiste. Det har engang været tre Adelsfrøkens Brudekister, og i dem har deres Mødre nedlagt Døtrenes Brudeudstyr — nu staar de her i et Jomfrukloster som Minde om Drømme, der skulde briste, og Haab, der maatte begraves.

— Blandt Riddersalens mange Portrætter af Priorinder, Patroner og Patronesser lyser et anseligt Lær-

red op, en Fremstilling af den bibelske Historie om Skattens Mønt. Billedet er blevet tillagt to danske 1600-Tals Malere, men ogsaa den flamske Mester Jordaens er blevet nævnt. I Riddersalen er der Portræt blot af den ene Stifterinde, Margrethe Juel; vil man præsentere for dem begge, maa man søge ned i Stueetagen, hvor der bl. a. hænger et bemærkelsesværdigt Billede af Abraham Wuchters forestillende en Mand af Slægten Rosenkrantz, muligvis selveste Generalløjtnanten, Berte Skeels Mand.

I den meget enkle Kirkesal kan man gaa let hen over Inventaret. Enkelte besøgende vil maaske falde i Forundring over, at der er en Døbefont i en Klosterkirke; til Beroligelse tjener, at der til Klosteret tidligere hørte et Antal Fæste- og Arbejderhuse, hvis ofte ret produktive Beboere tilhørte Klosterkirkens lille Menighed. Endnu holdes der hver første Søndag i Maanedens offentlig Gudstjeneste, hvor Sognepræsten fra Himmelev prædiker, og i de senere Aar er de afdøde Kon-



Juelernes Hus.

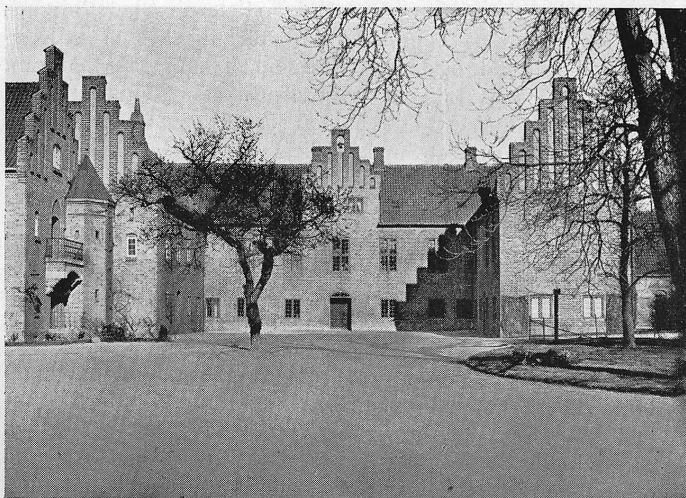
ventualinder blevet bisat fra Klosterets Kapel.

Mest bemærkelsesværdigt er et lille, meget fint udskaaret Elfenbens-Krucifiks, der anbragt i en rigt forsiret Glaskasse er ophængt ved et af Kapellets Vinduer. En Indskrift fortæller, at ingen ringere end Rigets Kansler, Hr. Johan Friis til Borreby og Hesselager, med egen Haand har skaaret Frelserens Billede.

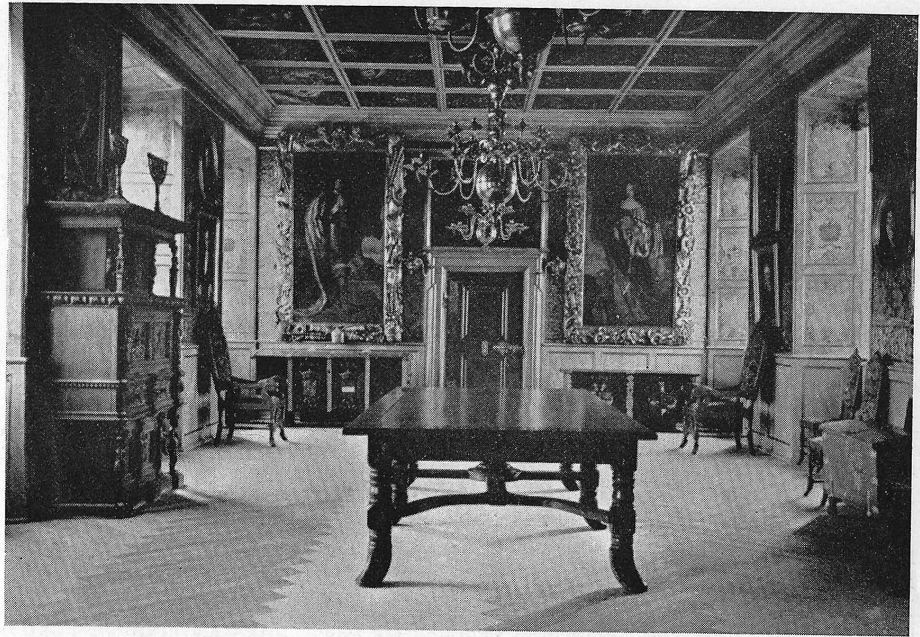
I 1729 opførtes i Flugt med Hovedbygningens nordre Sidefløj to Bindingsværkshuse i Forlængelse af hinanden, det Juelske Hus kaldtes hele Fløjen. Sammen med Hovedbygningen, hvis nordre Sidefløj i gamle Dage var helt overbevokset med Vildvin, dannede Juelernes Hus med sin velproportionerede, dybrøde Façade, som næsten skjultes under en Bevoksning af de dejligste gule Roser, et overordentligt indtagende Ensemble. Det var Skønhedsværdier af sjælden Ynde og fin, gammeldags Hygge, der forsvandt med det gamle Bindingsværkshus, da dets Forfald til sidst maatte fælde det.

Sammenbygget med den gamle Hovedbygning rejstes i 1907 paa de to Bindingsværkshusenes Plads med Jens Ingwersen som Arkitekt et stort trefløjet Munkestenshus; her er Gange med forsiret Bjælkeloft, sølvlasserede blaa Døre med blanke Malmbeslag, gotiske Buer, Murpillers med Kridtstenskapitæler og otte dejlige 3 Værelses Lejligheder med Køkken etc., i Overetagen er der Værelser for Konventualinderne Jomfruer, og i Kælderen kan der bades.

Det endelige Bortvalg til Roskilde Kommune af Klosterets Jord medførte, at Avlsgaarden kunde nedrives i 1937, paa dens Grund er anlagt en Køkkenhave.



Den gamle Hovedbygning.



Riddersalen med Malerier af Christian V og Charlotte Amalie.

Efter sine oprindelige Statutter skulde Klosteret omfatte en Priorinde og atten Jomfruer af dansk Adel eller Døtre af Mænd i de saakaldte Overcharger, d. v. s. Geheimeraadere, Admiraler, Generaler, Konferens- og Etatsraadere m. fl. — Betegnelsen Jomfru er senere blevet ændret til Konventualinde, Medlem af et Frøkenkloster; Ordet er afledt af det latinske conventus, en Forsamling.

Priorinden skal forestaa Klosterets indre Ledelse, mens to Patroner, en for hver af Slægterne Juel og Skeel, forestaar Klosterets Midler.

Jomfruerne skulde oprindeligt medbringe Seng og Sengeklæder, Stole og Bord, de skulde ikke blot være to om et Kammer, men ogsaa dele Seng; et saadant Jomfru-Par skulde betjenes af en Pige. Deres Kost skulde Jomfruerne indtage i Fællesskab og sammen med Priorinden.

Efter vor Opfattelse maa de sølle Klosterdamer nærmest have haft det som en Slags Straffefanger, idet Statutternes smaalige og rigoristiske Bestemmelser næsten berøvede dem al personlig Frihed. Damerne maatte f. Eks. til daglig ikke gaa i andet end uldent Tøj eller »ostindisk Bast«, medmindre deres Helligdags- og Søndags-Klæder var saa forslidte, at de ikke mere kunde benyttes til deres oprindelige Brug. De maatte ikke forlade Klosteret uden Priorindens Vidende, og Breve til dem skulde hun have Besked om. Ingen Prædiken maatte forsømmes og daglig skulde der holdes Morgen- og Aften-Andagt med Bøn for Kongehuset. Opsætsighed blev i Gentagelsestilfælde straffet med Bortvisning. Hvis nogen Jomfru imod Forhaabning skulde forfalde til Løsgættighed, da skulde hun straffes i højeste Maade og uden al Naade indsættes livsvarigt i Spindehuset, og hendes Midler være forbrudte til Klosteret.

Hvad har de arme Damer faaet Tiden til at gaa med? Svaret gives i en gammel Ligprædi-

ken: med Gudsalighed og Haandarbejde. Det skulde vel tjene til Opmuntring, at Latinskolens Disciple mødte op Juleaften, Helligtrekongers- og Mortensaften for at synge for Damerne, men mon det har været videre opløftende? De virkelige Lyspunkter har været en forhaabentlig rigelig og vel tilberedt Forplejning og saa den gode franske Bordvin, der blev skænket hver Dag. Naa, saa ser man ogsaa, at Damerne har trøstet sig rigeligt med The, Kaffe og Snustobak, og nyttede disse mildere Midler ikke længere, maatte Apotekeren holde for med lindrende, styrkende og laxerende Medikamenter.

Da den stakkels Beate Sophie Kruse døde, var hendes fordmul righoldige Garderobe fælt ribbet, og saa havde hun ydermere maattet laane Penge af Husholdersken og af Kusken — alt for at kunne tilfredsstille sin Hang til Kaffe og Brændevin, Franskbrændevin og islandsk Snustobak, som hun havde købt i Pundeviss.

Værre endnu, men i en helt anden Retning, var det gaaet den lille Helle Trolle, som forlod denne Verden kun 28 Aar gammel. Hun var blevet et Offer for Kærligheden i Skikkelse af en Hr. Major nede i det sydslesvigske; i Dag vilde man ikke betænke sig paa at kalde ham Ægteskabssvindler. For at stille sin Krigsmand tilfreds ribbede den arme Helle sig helt; hendes pæne Tøj, selv hendes Silkestrømper, Betrækket til en Dyne og Omhænget til hendes Seng maatte vandre paa Assistentenshuset. Hun skrev paa Veksler, kom dybt i Borg og Gæld og forskrev sig endog til Jøden Salomon Melchior. Til sidst fik hendes Major lokket Bohavet fra hende, det blev sendt til Flensborg, »hvorhen hun med det første agtede sig for at holde Bryllup«; dog, inden den sidste store Skuffelse naaede hende, havde Døden været barmhjertig.

Ja, Døden er vistnok ofte i gamle Dage kommet som en Befrielse for en lænkebunden Klosterjomfru. Det var hendes Ret at nyde fri Begravelse af Klosteret, men det synes som om mangen Jomfru har benyttet denne sene Lejlighed til at tage Revanche og hævde sig ved — som det hedder — »at lade sig selv begrave«. For sidste Gang har de vel ogsaa over for det lille Roskilde villet demonstrere deres høje Værdighed ved at blive stædt til Jorden med en Del af den Pomp, der i hine Tider udfoldedes ved de Stores Begravelser.

Efter kunstfærdig Tilberedning blev Liget anbragt i dobbelte Kister, den ydre betrukket med Ruslæder og siret med Inskriptionsplade, Vaabenskjold, Krucifiks og et Dødningshoved.

Indbydelse til Lig af de stedlige Honoratiores foregik under særdeles bemærkelsesværdige Former; Klosterets Funktionærer kørte nemlig iklædte Sørgekapper rundt i Byen i en Karet — fra hvis Vindue der vajede et florumvundet Sørgeflag.

Ved Jordefærden ringede alle Domkirkens Klokker, Sct. Laurentii Klokke i Raadhustårnet og dem i Vor Frue Kirke — et helt kongeligt Opbud. Sørgegudstjenesten fandt Sted i Klosteret, og næste Dag, i den tidlige Morgen, om Sommeren Kl. 4, om Vinteren Kl. 6, bares Liget over i Domkirken af Borgere eller af Disciple fra Latinskolens øverste Klasse, indtil 16 i Tallet og alle iførte Sørgekapper.

Latinskolens Lærere gik »for ved Liget«, og Kantoren fulgte. I Kirken brændte paa Alteret to Lis-

pundslus, indhyllede i 20 Alen langt Flor og smykket med den Afdødes Vaabenskjold. Latinskoledisciplene sang, og Kisten hensattes i Sct. Andreas' Kapel, der dengang var Klosterets specielle Gravkapel. Da man 1758 holdt op at benytte det, var der ophobet 28 Kister, som stod dels i Kælderen, dels oppe paa Kapellets Gulv; de blev alle flyttet ud og nedgravet paa Domkirkegaarden.

Efter Jordefærden var der Middag paa Riddersalen, hvori Priorinden, Konventualinderne og Afdødes Slægtninge deltog. Under mere bevægede Former fejrede Tyendet og Ligbærerne Gravøl nede i Borgestuen. Regnskaberne viser, at Beværtningen var rigelig og tilpas fugtig; ved et Par Begravelser maatte Politiet — hele to Betjente — holde Orden om Natten. Klarede man sig for en Gangs Skyld uden Politiasistance, blev det udtrykkeligt bemærket, »at Begravelsen denne Gang Gud ske Lov gik ganske ordentlig og stille af«.

Ja, det har sikkert været store Dage for det lille Roskilde, hvis hovedsagelige Adspredelse bestod i Begravelser, det være sig kongelige eller adelige. Paa dette Omraade har Klosteret altsaa været en helt flink Leverandør.

Mærkeligt: mere end stiltfærdigt maa Dagene dengang være rundet for Klosterets Konventualinder, med aandelige og verdslige Smaasysler, som Ærter, der triller ud af en Pose, er det engang blevet sagt — og først den Dag, Døden meldte sig, kom Livet til de gamle Damer, og saa endda med burlesk forvredet Narrefjæs.

Naar det hele var overstaaet, og Boet skiftet, blev Damernes Løsøre, som Klosteret havde arvet, kastet paa Auktionsbordet. Billeder, Smaasager, der maaske gennem Aarene havde forsoget en ikke videre opmuntrende Tilværelse, maaske været Minde-Klenodier for den paagældende, kom nu i profane Hænder.

Men alt dette hører heldigvis de saakaldte gode, gamle Dage til. Allerede en Tid har Det adelige Jomfrukloster haft en hel anden Karakter. Først og fremmest er Statutternes Grundbestemmelse blevet ændret, nu har som hele Tiden Døtre af Adelige Adgang, men desuden Døtre af Mænd i de tre første Rangklasser, og det vil igen sige, at dygtige Mænd, som deres fremtrædende Stilling i Samfundet samtidig har givet Rang, det gælder saaledes Assessorer, Departementschefer, Professorer ved Universiteterne, Oberstløjtnanter o. s. v., — kan lade deres Døtre indskrive som Konventualinde og derved sikre dem en betrygget Alderdom.

I Tidens Løb er Statutternes mange smaatskaarne Bestemmelser faldet bort af sig selv, men »Tiden« har saa ogsaa taget Smaapriviliegier som f. Eks. eget Køretøj. Damerne har forlængst deres fulde Frihed, og ved Fælleshusholdningens Ophør er selv den sidste Rest af indbyrdes Afhængighed forsvundet. Klosteret yder nu Bolig og et Pengebeløb til et Antal Damer, hvoraf stadig flere og flere har ydet deres Indsats ude i Livet — ja, nogle af Konventualinderne har stadigt deres Arbejde uden for Klosteret. Det er nærmest ved at blive en privat Alderdomsforsorg i noget videre Rammer end de vanlige. At en Dame i Tyverne, saadan som det nogle Gange før har været Tilfældet, skulde træde ind i Klosteret for at tilbringe nogle og tresindstyve Aar i det, man har kaldt den søde Lediggang, — vil nu være ganske utænkeligt.

ARTHUR FANG